

POSTANOWIENIE

Dnia 6 czerwca 2007 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Iwona Koper (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Grzegorz Misiurek

SSN Zbigniew Strus

w sprawie z wniosku M. K.

przy uczestnictwie H. K.

o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 6 czerwca 2007 r.,

skargi kasacyjnej wnioskodawcy

od postanowienia Sądu Okręgowego w Z.

z dnia 27 września 2006 r.,

uchyla zaskarżone postanowienie i przekazuje sprawę Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

M. K. wystąpił w dniu 4 czerwca 1997 r. do Sądu Rejonowego w K. z wnioskiem o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku po swoim ojcu J. K., powołując się na wykrycie okoliczności uzasadniających nieważność testamentu notarialnego przyjętego za podstawę dziedziczenia, w postaci choroby psychicznej spadkodawcy wyłączającej swobodne i świadome podjęcie decyzji i wyrażenie woli. W dalszym postępowaniu przed Sądem Rejonowym (pismo przygotowawcze jego pełnomocnika z dnia 16 marca 2005 r) podnosił nadto, że testament ten nie został podpisany przez spadkodawcę, którego podpis został sfalszowany, o czym dowiedział się dopiero w trakcie niniejszej sprawy.

Sąd Rejonowy ustalił, że wnioskodawca w dniu 21 lutego 1994 r. złożył wniosek o stwierdzenie nabycia spadku po ojcu J. K., zmarłym 16 lutego 1994 r., na zasadach ogólnych na jego rzecz i na rzecz córki zmarłego uczestniczki H. K. po 1/2 części. Uczestniczka postępowania złożyła do akt sprawy odpis testamentu J. K. sporządzonego w formie aktu notarialnego w dniu 28 czerwca 1988 r. Wnioskodawca zakwestionował ważność testamentu zarzucając, że został on sfalszowany ponieważ spadkodawca chorował psychicznie. Mimo wezwania przez Sąd, wnioskodawca nie przedstawił dowodów na okoliczność choroby psychicznej spadkodawcy, zgłosił natomiast dowód z zeznań dwóch świadków testamentu szczególnego z dnia 31 sierpnia 1988 r. i dołączył ten testament. Postanowieniem z dnia 31 maja 1995 r. Sąd Rejonowy stwierdził, że spadek po J. K. w całości dziedziczy na podstawie testamentu z dnia 28 czerwca 1988 r. córka H.K. Od postanowienia tego rewizję złożył wnioskodawca zarzucając w niej, że spadkodawca był chory, niezdolny do oświadczenia woli, co wynika z posiadanych przez niego dokumentów, które przedłożył na rozprawie rewizyjnej, na którą jednak nie stawiał się.

Oddalając wniosek o zmianę postanowieniem z dnia 31 maja 1995 r. Sąd Rejonowy stwierdził, że wnioskodawca nie może skutecznie żądać jego zmiany na podstawie art. 679 § 1 zd. 2 k.p.c., gdyż żądanie swoje opiera na podstawie, którą mógł powołać w toku postępowania w toczącej się uprzednio w sprawie

o stwierdzenie nabycia spadku. Wnioskodawca był uczestnikiem tego postępowania, brał w nim udział i miał możliwość złożenia stosownych dowodów na poparcie tezy, iż jego ojciec cierpiał na chorobę psychiczną, czego jednak wówczas zaniechał.

W apelacji od tego postanowienia wnioskodawca zarzucał, że wydane zostało z naruszeniem art. 316 § 1 w zw. z art. 227 k.p.c. poprzez zaniechanie przeprowadzenia dowodów postulowanych w piśmie procesowym z dnia 14 marca 2005 r. mimo, iż dowody te zmierzały do ujawnienia, że w momencie sporządzenia testamentu notarialnego spadkodawca nie był w stanie podjąć decyzji ze względu na chorobę umysłową i że testament został sfałszowany oraz art. 679 § 1 k.p.c. przez niewłaściwe zastosowanie i przyjęcie, że zgłoszenie przez wnioskodawcę nowych dowodów nie stanowiło podstawy zmiany postanowienia, mimo że dowody zmierzały do wykazania okoliczności nie podnoszonych w poprzednim postępowaniu oraz pominięcie zgłoszenia nowego zarzutu sfałszowania podpisu spadkodawcy na testamencie notarialnym. W piśmie stanowiącym uzupełnienie apelacji podnosił, że skład Sądu Rejonowego był niewłaściwy, gdyż brał w nim udział sędzia bezpośrednio zainteresowany wynikiem sprawy.

Zaskarżonym postanowienia Sąd Okręgowy oddalił apelację uznając jej zarzuty za nieuzasadnione.

W ocenie tego Sądu postępowanie o zmianę postanowienia spadkowego ma charakter wznowieniowy, co powoduje, iż ze swej istoty jego wszczęcie nie może cechować się dowolnością. Postanowienie spadkowe może być więc zmienione jedynie z powodów ściśle określonych w art. 679 § 1 k.p.c. Zgodnie z tym, wnioskodawca, który był uczestnikiem postępowania spadkowego może żądać zmiany postanowienia stwierdzającego nabycie spadku po J. K., tylko na takiej podstawie, której nie mógł powołać w tamtym postępowaniu (zd. 2 art. 679 § 1). Sąd Okręgowy podzielił stanowisko Sądu pierwszej instancji, że wniosek przesłanki tej nie spełnia, gdyż oparty został na podstawach, powoływanych przez wnioskodawcę już uprzednio w postępowaniu spadkowym, w którym twierdził on, że spadkodawca cierpiał na chorobę psychiczną, co stanowi przyczynę nieważności testamentu a nadto, że testament został sfałszowany. W tej zaś

sytuacji pozbawiona znaczenia prawnego jest podnoszona w apelacji okoliczność, że dowody świadczące o demencji ojca i sfałszowaniu testamentu wnioskodawca uzyskał dopiero po uprawomocnieniu się postanowienia spadkowego. W nawiązaniu do treści art. 403 § 2 k.p.c. wskazał Sąd Okręgowy, że nowe fakty i dowody, poza przesłanką ich nieujawnienia w postępowaniu prawomocnie zakończonym, powinny być dla strony nieujawnialne tj. stronie nieznanne i dla niej niedostępne. Hipotezą tego przepisu nie są natomiast objęte fakty ujawnialne, czyli te, które strona powinna znać tj. miała możliwości dostępu do nich. Skarga o wznowienie postępowania, analogicznie jak wniosek o zmianę postanowienia stwierdzającego nabycie spadku, nie służy do ewentualnej eliminacji braku aktywności strony, czy popełnionych przez nią błędów przy prowadzeniu sprawy. Zdaniem Sądu Okręgowego, skoro wnioskodawca miał już w poprzednim postępowaniu wiedzę o okolicznościach, na które się powołuje obecnie, to zapewne miał też źródło skąd czerpał informacje na ten temat. Miał więc obiektywną możliwość zgłoszenia dowodów na poparcie swoich twierdzeń, lecz z niej nie skorzystał. Tym samym stracił możliwość udowodnienia zgłaszanych okoliczności w obecnym postępowaniu.

Jako całkowicie bezpodstawny ocenił zarzut niewłaściwego składu Sądu Rejonowego, który – jak stwierdził - daje wyraz jedynie subiektywnemu stanowisku wnioskodawcy. Kwestia ta została prawomocnie rozstrzygnięta przez oddalenie, a następnie odrzucenie kolejnego wniosku M. K. o wyłączenie sędziego Sądu Rejonowego S. M.

W skardze kasacyjnej opartej na podstawie naruszenia przepisów postępowania wnioskodawca zarzucał, mające wpływ na treść wadliwego rozstrzygnięcia naruszenie:

1/ art. 316 § 1 w zw z art. 227 oraz art. 328 § 2 k.p.c. poprzez

a/ błędną ich wykładnię i bezzasadne przyjęcie, że sądy obu instancji były uprawnione do oddalenia wniosków dowodowych wnioskodawcy zmierzających do wskazania, że stan umysłowy spadkodawcy uniemożliwiał mu świadome i swobodne podjęcie decyzji o sporządzeniu testamentu oraz wniosku o przeprowadzenie dowodu z opinii grafologa na okoliczność sfałszowania podpisu

spadkodawcy, mimo że dowody te zmierzały do wyjaśnienia okoliczności koniecznych do prawidłowego rozpoznania sprawy;

b/ brak zastosowania tych przepisów przy ocenie faktycznych podstaw wyłączenia od rozpoznania sprawy sędziego orzekającego w pierwszej instancji w Sądzie Rejonowym i to mimo nowych dowodów uzasadniających wyłączenie sędziego S. M. zgłoszonych w uzupełnieniu apelacji,

2/ art. 386 § 4 k.p.c. w zw. z art. 316 § 1 k.p.c. przez brak zastosowania tych przepisów i uchylenia postanowienia Sądu Rejonowego i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania,

3/ art. 49 k.p.c. przez jego niezastosowanie i bezzasadne przyjęcie, że nie zachodziły uzasadnione wątpliwości co do bezstronności sędziego orzekającego w sprawie jako skład Sądu Rejonowego, mimo oczywistej sprzeczności oświadczenia tego sędziego w niniejszej sprawie oraz orzeczenia Sądu Wojewódzkiego w [...] w sprawach [...],

4/ art. 679 § 1 przez wadliwą wykładnię oraz błędne przyjęcie, że:

a/ w postępowaniu o zmianę postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku wnioskodawca jako uczestnik postępowania o stwierdzeniu nabycia spadku nie mógł powoływać nowych podstaw faktycznych na okoliczność stanu umysłowego spadkodawcy wyłączającego świadome i swobodne sporządzenie testamentu, pomimo że dowody zgłoszone na tę okoliczność zostały ujawnione przez wnioskodawcę już po prawomocnym orzeczeniu w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku,

b/ podstawą wniosku o zmianę postanowienia nie mogło być twierdzenie, że testament z dnia 28 czerwca 1988 r. zawiera fałszywy podpis testatora w sytuacji, gdy w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku wnioskodawca twierdził, że testament „ jest fałszywy” wskazując na chorobę umysłową ojca, nie zaś ze względu na sfalszowanie podpisu testatora.

We wnioskach skargi skarżący domagał się uchylenia zaskarżonego postanowienia i przekazania sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Na tle zarzutów skargi kasacyjnej jej istota przedstawia się jako dotycząca wykładni art. 679 § 1 zd. 2. Zgodnie z tym przepisem uczestnik postępowania spadkowego może żądać zmiany prawomocnego postanowienia stwierdzającego nabycie spadku, jeśli wykaże podstawę uzasadniającą zmianę oraz dowiedzie, że podstawa ta nie mogła być podniesiona w czasie postępowania. Podstawą wniosku może być wykrycie okoliczności uzasadniających nieważność testamentu przyjętego za podstawę dziedziczenia.

Podzielić należy pogląd Sądu Okręgowego odnośnie do wznowieniowego charakteru przepisu art. 679 k.p.c. Przepis ten nie tylko realizuje ochronę dziedziczenia spadkobiercy, lecz także zastępuje instytucję wznowienia postępowania w tych sprawach w drodze żądania zamiany dotychczasowego wadliwego stwierdzenia nabycia spadku (uchwała SN z 21 kwietnia 1994 r., III CZP 40/94, OSNCP 1994, nr 11, poz. 210) postanowienie SN z dnia 14 września 2004 r., III CK 458/03 nie publ.).

Wzgląd na to pozwala i zarazem czyni uzasadnionym sięgnięcie przy dokonywaniu wykładni użytego w nim pojęcia „podstawy”, której uczestnik postępowania o stwierdzenie nabycia spadku nie mógł powołać w tym postępowaniu, do treści i dorobku wykładni art. 403 § 2 k.p.c. Zgodnie z jego brzmieniem przyjąć też należy, że obejmuje ono zarówno okoliczności faktyczne jak i środki dowodowe.

Wnioskodawca, w postępowaniu spadkowym powoływał się na podstawę nieważności testamentu notarialnego w postaci, wyłączającej świadome i swobodne sporządzenie testamentu, choroby psychicznej spadkodawcy, jednak nie przedstawił mających ją potwierdzić, istniejących i dostępnych mu wówczas, dowodów. Dowodów tych nie może obecnie powoływać na uzasadnienie tej samej podstawy nieważności testamentu, gdyż - jak trafnie wskazał Sąd Okręgowy - postępowanie o zmianę postanowienia spadkowego, nie służy i nie może być wykorzystywane jako środek do usunięcia skutków bezczynności, czy wręcz błędów uczestnika postępowania spadkowego. Nie wyklucza to, co do zasady, możliwości powoływania się przez wnioskodawcę w obecnym postępowaniu na

nowe dowody, także w ramach poprzednio zgłoszonej podstawy nieważności testamentu, jeżeli nie mógł powołać ich w postępowaniu spadkowym. Okoliczność tę wnioskodawca musi jednak wykazać wraz z wykazaniem zachowania terminu. Oczywiście przekroczenie terminu eliminuje konieczność takiego dowodzenia.

Uzasadnienie stanowiska Sądu Okręgowego, który okoliczność tę z przyczyn wcześniej wskazanych, słusznie uznał za niewykazaną, jest dostateczne z punktu widzenia wymogów art. 328 § 2 k.p.c., a zarazem wystarczające dla możliwości dokonania kontroli kasacyjnej zaskarżonego postanowienia, co zarzut jego naruszenia w omawianym zakresie czyni nieuzasadnionym.

Ponieważ trzeba nadto, że twierdzenia o chorobie psychicznej spadkodawcy, jako przyczynie nieważności testamentu, nie stanowi nowego faktu, podstawę tę powoływał bowiem wnioskodawca w postępowaniu spadkowym, a obecnie opiera ją jedynie na nowych szczegółach. Powoływane obecnie na jego potwierdzenie dowody, wbrew stanowisku prezentowanemu przez skarżącego w skardze kasacyjnej, nie zmierzały więc do wykazania okoliczności niepodnoszonej w poprzednim postępowaniu, lecz – jak przyjął Sąd Okręgowy – do wyeliminowania skutków zaniedbań i beczynności wnioskodawcy w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku.

Kwestia wyłączenia sędziego orzekającego jako skład Sądu Rejonowego w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku była na skutek wniosków wnioskodawcy dwukrotnie przedmiotem rozstrzygnięcia Sądów orzekających w tamtej sprawie. Postanowienia o oddaleniu oraz odrzuceniu ponownego wniosku ostatecznie uprawomocniły się na skutek oddalenia przez sąd drugiej instancji zażaleń wnioskodawcy. Ich kontrola na podstawie wskazanych w podstawie skargi kasacyjnej przepisów, w tym w szczególności art. 49 k.p.c. nie należy do kognicji sądów orzekających w sprawie niniejszej, w przedmiocie określonym w art. 679 k.p.c.

Z tych przyczyn, skarga kasacyjna w zakresie wyżej omówionych zarzutów jest nieuzasadniona.

Nie można natomiast odmówić racji skarżącemu, który wskazuje, iż w sprawie niniejszej powołał się także na nową, uprzednio niepodnoszoną

w sprawie spadkowej przyczynę nieważności testamentu w postaci sfałszowania podpisu spadkodawcy, którą sądy orzekające, bez bliższej analizy kwestii, kierując się jedynie bliskością terminologiczną sformułowań używanych przez wnioskodawcę, utożsały z powoływanym w poprzednim postępowaniu przez niego stwierdzeniem, iż testament jest fałszywy. Stwierdzenie to jednak dotyczyło innej zupełnie przyczyny nieważności testamentu, a mianowicie niemożności powzięcia i wyrażenia w warunkach świadomości i swobody swojej woli przez spadkodawcę. W powyższym zakresie sprawa nie została rozpoznana.

W tym stanie rzeczy konieczne i uzasadnione stało się uchylene zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania, obejmującego tę podstawę żądania zmiany postanowienia stwierdzającego nabycie spadku (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.).